

NIEUW PERSPECTIEF VOOR TWENTS PLATTELAND

VERSNELLINGSAGENDA - VOOROP IN DE VERNIEUWING

2022-2027

De Land
Bouwers
Twente

versnellingsagenda - Aanpak voor vernieuwing

INHOUDSOPGAVE

1.	Inleiding	7
1.1.	Aanleiding	7
1.2.	Doel en randvoorwaarden	7
2.	Twente aan het woord	9
2.1.	Inleiding	9
2.2.	Inventarisatie inhoudelijke thema's	9
2.3.	Prioritering thema's	10
2.4.	Samenwerking	11
2.5.	Afstemming experimenteerregio's	11
2.6.	Kansen en bedreigingen	12
2.7.	Rol van De Land Bouwers	13
2.8.	Conclusie	14
3.	Meerjarige versnellingsagenda	15
3.1.	Algemeen	15
3.2.	Verandering	17
3.3.	Nieuwe samenwerking	20
3.4.	Inspiratie	22
4.	Communicatie en organisatie	24
4.1.	Communicatie	24
4.2.	Organisatie	26
4.3.	Streefbeeld De Land Bouwers	26

VOORWOORD

AANJAGER VAN VERNIEUWING

Voor U ligt de Meerjarige Versnellingsagenda voor de regio Twente. Mede dankzij de actieve inbreng van vele betrokkenen is dit een agenda geworden van én voor de streek. De agenda is erop gericht om met elkaar proefondervindelijk te werken aan praktische oplossingen voor de vraagstukken op het Twentse platteland met daarin een centrale plaats voor de boer.

Bij de totstandkoming van de Versnellingsagenda hebben we vele gesprekken gevoerd – individueel en in groepsverband – waarin we zijn overspoeld met ideeën. Eerlijkheidshalve moet ik daarbij zeggen dat er ook wel enkele terechte zorgen zijn geuit. Maar Twente zal Twente niet zijn als deze niet door de regio zelf zouden worden aangepakt en worden omgezet in kansen. Zo werken we hier aan een goed toekomstperspectief voor het platteland en aan een omslag naar een ander type landbouw, waarin een goede boterham te verdienen is.

Opvallend was voor mij vooral de wijze waarop de gesprekken hebben plaatsgevonden: op een open, constructieve en bevlogen wijze. De energie, ideeënrijkdom en de wil om er met elkaar de schouders onder te zetten geven mij het volste vertrouwen dat we met elkaar de unieke waarden van het Twentse platteland weten te behouden. Daarin ben ik nog eens gesterkt door de ervaring dat er onder de (agrarische) ondernemers niet alleen een groeiend besef bestaat dat het anders moet, maar ook dat zij kansen zien om een bijdrage te leveren aan de oplossing van de aan de orde zijnde vraagstukken, met name op het gebied van stikstof, klimaat water en natuur. Dat moet dan wel hand in hand gaan met een goed verdienvermogen.

De Land Bouwers staat klaar om met u deze agenda tot leven te brengen en concreet aan de slag te gaan. Ik nodig u van harte uit om aan te sluiten bij de praktijkpilots die we de komende periode gaan opzetten. In deze praktijkpilots wordt gewerkt aan praktische oplossingen voor diverse thema's die de regio zelf heeft aangedragen. Verderop in deze agenda ziet u welke praktijkpilots bij ons in de etalage staan en die we bij voldoende belangstelling samen met u kunnen uitvoeren. Andere suggesties voor praktijkpilots die passen binnen de agenda zijn van harte welkom. Door een actieve deelname en betrokkenheid van velen kunnen we veranderingen sneller en gemakkelijker realiseren.

Eric Kleissen
Directeur De Land Bouwers

SAMENVATTING

De voorliggende versnellingsagenda voor de periode 2022 – 2027 is gebaseerd op een verkenning onder 40 stakeholders in de regio Twente naar de belangrijkste thema's, waarop de komende periode veranderingen moeten gaan plaatsvinden.

Met deze agenda willen we bijdragen aan behoud en versterking van de unieke waarden van het landelijk gebied in Twente met daarin een centrale plaats voor de landbouw. Voor een toekomstbestendig en leefbaar platteland is het van belang dat de vernieuwing in de landbouw hand in hand gaat met een goed verdienvermogen voor de boer.

TYPISCH TWENTE

Er ligt tussen Regge en Dinkel een land...

Over de knik van de IJssel in het oosten van Nederland en vlak bij de Duitse grens ligt Twente. Wie er eens uitstapt en om zich heen kijkt, ziet hoe prachtig de regio en de mensen zijn. Het is een regio met een levendige stedenband met hightechbedrijven die afgewisseld wordt met het boerenland en natuurgebieden. Tukkers zijn dan ook trots op hun streek.

Zodra je Twente verder inrijdt, zie je het bijzondere boerenlandschap. De regio is namelijk in de loop van de eeuwen door natuur én mens gevormd. Twente kenmerkt zich daardoor nog steeds door vele eeuwenoude agrarische gezinsbedrijven en een omgeving waarin Noaberschap vanzelfsprekend is. De tukkers op deze bedrijven zijn honkvast en hechten waarde aan hun eigen stek. Hierdoor is het kleinschalige landschap ontstaan met hoge zandgronden maar ook natte beekdalen en eeuwenoude essen. Dit is het Twente zoals we haar nu kennen.

Het buitengebied is sinds de tweede wereldoorlog steeds meer ingericht voor de landbouw. Inmiddels is er een hoge veebezetting, zijn de grondprijzen hoog en wisselt land zelden van eigenaar. Ook de stikstofopgave heeft een grote invloed op de regio doordat het rijk is aan veel Natura2000 gebieden. De natuurlijke ligging zorgt ervoor dat hogere delen van Twente met zandgronden volledig afhankelijk zijn van regenwater. Dit levert steeds vaker problemen op tijdens de droge zomers.

Samen kijken we naar de toekomst, want wat mooi is, moet minstens zo mooi blijven. Dat betekent dat synergie in het boerenlandschap belangrijk wordt. Hoe kunnen boeren blijven boeren, maar houden we ook rekening met bijvoorbeeld stikstof, klimaat, water en biodiversiteit? Wat ons betreft door gewoon te doen! In deze versnellingsagenda nemen we je daarin mee.

De inhoudelijke focus van de versnellingsagenda ligt de komende jaren met name op de thema's water (robuust systeem, kwantiteit en kwaliteit), verdienmodel voor de boer en bodemkwaliteit. Met deze thema's als vertrekpunt leggen we bij de nadere concretisering verbinding met de gebiedsgerichte aanpak van de maatschappelijke vraagstukken op het gebied van stikstof, klimaat, water en biodiversiteit door de provincie en het Rijk, conform het NPLG (Nationaal Programma Landelijk Gebied). Zo werken we aan gebiedseigen oplossingen voor de vraagstukken op het Twentse platteland, maximaal gebruik makend van de energie, creativiteit en aanpak van de Twentenaren. Door een integrale benadering werken we aan een duurzaam, economisch gezond en leefbaar landelijk gebied in Twente én aan een wederzijdse koppeling tussen de praktijk en het beleid.

De agenda heeft als doel:

- handelingsperspectief te bieden voor agrarische ondernemers om de omslag te maken naar een toekomstbestendige bedrijfsvoering met een goed verdienmodel;
- concrete oplossingen aan te reiken aan de provincie in het kader van de integrale gebiedsgerichte aanpak stikstof, klimaat, water en biodiversiteit;
- handreikingen te bieden aan LNV/het Rijk bij het ontwikkelen van op de concrete praktijk afgestemd beleid, wet- en regelgeving en daarbij horend instrumentarium;
- de kloof tussen overheid en de sector te verkleinen en het wederzijds vertrouwen te herstellen.

Bij de experimenteer-/innovatieaanpak zijn de doelen van de overheid uitgangspunt en de bottom-up benadering vertrekpunt. De concrete toepassing en uitwerking in praktijkpilots gebeurt binnen de kaders van het provinciale traject 'Perspectief Landbouw' en het programma Agro&Food. Daarbij wordt tevens aangesloten bij de integrale, gebiedsgerichte aanpak van de provincie, waarvoor het PPLG Overijssel leidend is. De Land Bouwers (voorheen Mineral Valley Twente) is niet de instantie om zelf gebiedsprocessen op te zetten. De focus van onze activiteiten betreft in deze agenda de 3 Twentse deelgebieden, maar kan worden uitgebreid. Maar door de in de praktijkpilots opgedane inzichten en oplossingen nu al breed te ontsluiten willen we bijdragen aan het versneld bereiken van toekomstperspectief voor de landbouw in een juiste balans met de doelstellingen voor de grote vraagstukken op het gebied van met name stikstof, water, klimaat en biodiversiteit. Opgedane inzichten en oplossingen zijn niet alleen van belang voor Twente, maar ook voor andere delen van Overijssel en overig Nederland. Daarmee zal bij de opzet van en de communicatie over de praktijkpilots én bij de opzet van een adequate kennisinfrastructuur rekening worden gehouden.

De agenda wordt de komende periode – samen met betrokken stakeholders - uitgewerkt in een meerjarig uitvoeringsprogramma met diverse praktijkpilots. Deze praktijkpilots vormen het hart van de agenda en zijn de aanjager van de vernieuwing. Het uitvoeringsprogramma is gebaseerd op 3 pijlers, die in samenhang de noodzakelijke innovaties moeten ondersteunen. Dat zijn:

- de noodzakelijke veranderingen in de bedrijfsvoering van de (agrarische) ondernemers (welke zijn dat, hoe kunnen deze worden gestimuleerd en gefaciliteerd?);
- een slagvaardige, nieuwe samenwerking in de regio om de beoogde verandering te kunnen realiseren (welke aanpak en samenwerking is onder welke omstandigheden het meest effectief?);
- inspiratie om de resultaten uit de praktijkpilots als vliegwiel te kunnen benutten voor het vernieuwingsproces (hoe zorgen we voor optimale kennisbenutting om het proces van verandering te verbreden en versnellen?).

In de praktijkpilots worden concrete oplossingen in de praktijk beproefd. Ze kunnen betrekking hebben op het schaalniveau van een regio, een bedrijf en/of een perceel en zijn zowel gericht op technologische als op sociale innovaties. Ze leveren niet alleen voor de ondernemers waardevolle informatie op, maar voor alle partijen die de transitie moeten (helpen) vormgeven.

Om de in de praktijkpilots ontwikkelde kennis en ervaring effectief te kunnen benutten voor verbreding en versnelling van het vernieuwingsproces - niet alleen in de regio Twente, maar ook in andere delen van het land - is het belangrijk dat:

- (agrarische) ondernemers en andere partijen (overheden, ketenpartijen, maatschappelijke organisaties) nauw betrokken zijn bij de vormgeving van de praktijkpilots;
- er een goede wetenschappelijke basis en begeleiding is, aangevuld en verrijkt met de opgedane praktijkkennis;
- geïnvesteerd wordt in een gezamenlijke kennisinfrastructuur, gericht op een maximale kennisbenutting van de resultaten uit de verschillende praktijkpilots (opschaling) waarmee tevens voorkomen wordt dat in verschillende regio's hetzelfde gedaan wordt;
- er rondom de praktijkpilots een dynamiek tot stand komt, waarbij ondernemers – vaak ook samen met andere partijen - met en van elkaar leren en het verdere verloop van de praktijkpilots ook weer voeden met hun vragen, ideeën en opgedane kennis;
- er een goede verbinding komt met diverse partijen in het landelijk gebied, waarmee langjarige samenwerkingsvormen tot stand worden gebracht.

De actuele ontwikkelingen vragen van De Land Bouwers – als aanjager van de vernieuwing - zelf ook een heroriëntatie. Dat krijgt zijn uitwerking in:

- deze meerjarige versnellingsagenda, met daarop gebaseerde nieuwe praktijkpilots;
- een herpositionering van De Land Bouwers als 'neutrale' partij in een breed, uiteenlopend netwerk, waarmee een goede samenwerking wordt georganiseerd;
- een daaruit voortkomende nieuwe aanpak, werkwijze;
- een nieuwe, slagvaardige bestuurlijke organisatie/structuur.

Met de partners waar intensief mee wordt samengewerkt zal een intentieverklaring worden getekend, waarin ze aangeven naar vermogen te zullen bijdragen aan het realiseren van de doelen en de daarvoor in te richten praktijkpilots.

1. INLEIDING

1.1. AANLEIDING

De Land Bouwers werkt al sinds 2017 proefondervindelijk aan praktische oplossingen voor vraagstukken die op het platteland van Twente aan de orde zijn. In het Realisatieplan bij de visie Kringlooplandbouw van het ministerie van LNV 'op weg met nieuw perspectief' (juni 2019) is De Land Bouwers aangewezen als één van de vijf experimenteergebieden van Nederland. De gedachte daarachter was om de transitie naar kringlooplandbouw een impuls te geven door in deze gebieden initiatieven – die in de concrete praktijk vorm en inhoud geven aan de omslag naar kringlooplandbouw – te ondersteunen bij ervaren knelpunten in wet- en regelgeving of anderszins ervaren problemen. Door ruimte te bieden om te experimenteren en aan praktische oplossingen te werken, wordt inzicht verkregen in de wijze waarop doelstellingen en daarmee toekomstperspectief voor het platteland kunnen worden gerealiseerd.

Om maximale impact te halen uit deze experimenteeraanpak heeft het ministerie eind 2020 aan de 5 experimenteergebieden gevraagd om een meerjarige experimenteeragenda op te stellen, die goed verankerd is in de regio. Dat was voor De Land Bouwers aanleiding om het lopende programma praktijkpilots gefaseerd af te bouwen en op basis van een nieuwe agenda een nieuw uitvoeringsprogramma met praktijkpilots op te zetten. Vanaf november 2022 is 'Mineral Valley Twente' onder een beter op de Versnellingsagenda aansluitende naam 'De Land Bouwers' verder gegaan.

Inmiddels is er een nieuw Kabinet Rutte IV met een coalitieakkoord dat inzet op een integrale, gebiedsgerichte aanpak van de maatschappelijke vraagstukken op het gebied van stikstof, klimaat, water en natuur. Met de nieuwe versnellingsagenda van De Land Bouwers wordt goed aangesloten bij deze gebiedsaanpak, waarvoor de provincie Overijssel als gebiedsautoriteit de verantwoordelijkheid heeft. Meer specifiek wordt goed afgestemd met de provinciale aanpak voor de drie Twentse deelgebieden, te weten West-Twente, Noordoost-Twente en Zuidoost-Twente.

1.2. DOEL EN RANDVOORWAARDEN

Het doel van de in Twente breed gedragen versnellingsagenda is concreet aan de slag te gaan en inzicht te krijgen in de praktische oplossingen voor de Twentse opgaven (én mogelijke elders in Nederland), gericht op toekomstperspectief voor het Twentse platteland. Door de kennis en ervaring die daarbij wordt opgedaan te delen, kan de voortgang in het vernieuwingsproces worden verbreed en versneld. Het kan tevens bijdragen aan de totstandkoming van beter op de praktijk afgestemd beleid en instrumentarium.

De agenda heeft als doel:

- handelingsperspectief te bieden voor agrarische ondernemers om de omslag te maken naar een toekomstbestendige bedrijfsvoering met een goed verdienmodel;
- concrete oplossingen aan te reiken aan de provincie in het kader van de integrale gebiedsgerichte aanpak stikstof, klimaat, water en biodiversiteit;
- handreikingen te bieden aan LNV/het Rijk bij het ontwikkelen van op de concrete praktijk afgestemd beleid, wet- en regelgeving en daarbij horend instrumentarium;
- de kloof tussen overheid en de sector te verkleinen en het wederzijds vertrouwen te herstellen.

Bij de experimenteer-/innovatieaanpak zijn de doelen van de overheid uitgangspunt en de bottom-up benadering vertrekpunt. De concrete toepassing en uitwerking in praktijkpilots gebeurt binnen de kaders van het provinciale traject 'Perspectief Landbouw' en het programma Agro&Food. Daarbij wordt tevens aangesloten bij de integrale, gebiedsgerichte aanpak van de provincie, waarvoor het PPLG Overijssel leidend is. De Land Bouwers is niet de instantie om zelf gebiedsprocessen op te zetten. De focus van onze activiteiten betreft in deze agenda de 3 Twentse deelgebieden, maar kan worden uitgebreid. Maar door de in de praktijkpilots opgedane inzichten en oplossingen nu al breed te ontsluiten willen we bijdragen aan het versneld bereiken van toekomstperspectief voor de landbouw in een juiste balans met de doelstellingen voor de grote vraagstukken op het gebied van met name stikstof, water, klimaat en biodiversiteit. Opgedane inzichten en oplossingen zijn niet alleen van belang voor Twente, maar ook voor andere delen van Overijssel en overig Nederland. Daarmee zal bij de opzet van en de communicatie over de praktijkpilots én bij de opzet van een adequate kennisinfrastructuur rekening worden gehouden.

Om de met deze versnellingsagenda beoogde doelen te kunnen realiseren, is het van belang dat de agenda:

1. gebaseerd is op de specifiek voor Twente voorliggende maatschappelijke vraagstukken, waarbij de transitie naar kringlooplandbouw het vertrekpunt vormt;
2. breed gedragen wordt door de relevante betrokken stakeholders, zowel publiek als privaat, waardoor er commitment op de opgaven en doelstellingen is;
3. in een goede structurele samenwerking/afstemming, op basis van gelijkwaardigheid, tussen alle bij het landelijk gebied betrokken partners wordt uitgevoerd (partnerschap);
4. de mogelijkheid biedt om te komen tot gebiedseigen oplossingen voor de urgente maatschappelijke vraagstukken, die voortkomen uit de energie, creativiteit en aanpak van de Twentse bevolking;
5. lef toont door niet te focussen op het optimaliseren van het huidige systeem, maar richting geeft aan een echte omslag naar een andere type landbouw (koerswijziging, nieuwe groef);
6. daadwerkelijk innovatie in de praktijk stimuleert.

2. TWENTE AAN HET WOORD

2.1. INLEIDING

Een goede versnellingsagenda is van én voor de streek. Daarom hebben we de afgelopen periode ons oor te luisteren gelegd bij een groot aantal stakeholders uit Twente. We zijn met hen in gesprek gegaan om te horen welke vraagstukken hen bezighouden, maar ook om te ervaren hoe zij daar vaak al mee bezig zijn en waar ze dan tegenaan lopen. De informatie uit de gesprekken hebben we verwerkt in de uiteindelijke versnellingsagenda. Een agenda, die dus gebaseerd is op wat er in de regio leeft en ervaren wordt en waarbij we aansluiten op de energie, ideeën en aanpak van de regio. Dat is gebeurd met steun van de provincie, die het belangrijk vindt om de ideeën en initiatieven uit het gebied in beeld te hebben en te benutten bij de opzet en uitvoering van het programma Agro&Food en de gebiedsgerichte aanpak. Door partijen en initiatieven te verbinden kan de slagkracht voor het realiseren van perspectief voor de landbouw worden vergroot.

In dit hoofdstuk wordt beschreven welke vraagstukken men met voorrang zou willen aanpakken, welke samenwerking daarbij gewenst is, maar ook waarover zorgen leven waarmee we in het vernieuwingsproces rekening moeten houden. Tenslotte is ook gevraagd hoe men tegen De Land Bouwers als netwerkorganisatie aankijkt en wat de verwachtingen de komende jaren zijn ten aanzien van de rol en positie in het vernieuwingsproces.

2.2. INVENTARISATIE INHOUDELIJKE THEMA'S

Er zijn met 40 partners (zie bijlage 1) individuele gesprekken gevoerd aan de hand van een van tevoren toegestuurde leidraad. De partners is gevraagd welke thema's specifiek in Twente spelen en welke hiervan bij voorrang opgepakt zouden moeten worden. De besproken thema's variëren van natuurherstel tot verdienmodel van de agrariër en van het terugbrengen van de stikstofuitstoot tot circulaire economie. Onderstaand overzicht geeft de thema's weer.

Figuur 1: Overzicht thema's

Veel partners gaven aan dat de thema's onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Zo worden bijvoorbeeld het verlagen van broeikasgassen en het verlagen van stikstof gezien als het verlagen van de milieudruk. Bij droogtebestrijding werd door meerdere partijen aangegeven dat het gaat om het herstel van een robuust watersysteem.

Tijdens de gesprekken werd, als antwoord op de vraag of er nog belangrijke thema's ontbreken in het overzicht, aandacht gevraagd voor de thema's: verlaging milieudruk, klimaat en de energietransitie. De energietransitie werd specifiek genoemd, enerzijds door de maatschappelijke discussie in gemeenten over hoe en waar de opgave moet worden ingevuld en anderzijds omdat de energietransitie ook een bijdrage kan leveren aan het verdienmodel van (agrarische) ondernemers in het buitengebied. De energietransitie was niet opgenomen in het overzicht omdat het een middel is om de verschillende maatschappelijke opgaven, zoals het verminderen van CO₂ uitstoot, te realiseren. Ook voor de thema's omschakeling naar natuurinclusieve landbouw, drinkwaterwinning en (het herstel van) een robuust watersysteem werd expliciet aandacht gevraagd.

Daarnaast werd nog benadrukt dat het gebrek aan een integrale benadering onnodig tegenstellingen tussen thema's oproept en een goede samenwerking in een gebied in de weg staat. Door discussies over de toekomst niet in de juiste, integrale context te voeren, ontbreekt bij partijen vaak het bewustzijn van de noodzaak dat grote veranderingen aan de orde zijn. Het goede, gezamenlijke gesprek is een essentiële voorwaarde voor de noodzakelijke verandering in het landelijk gebied.

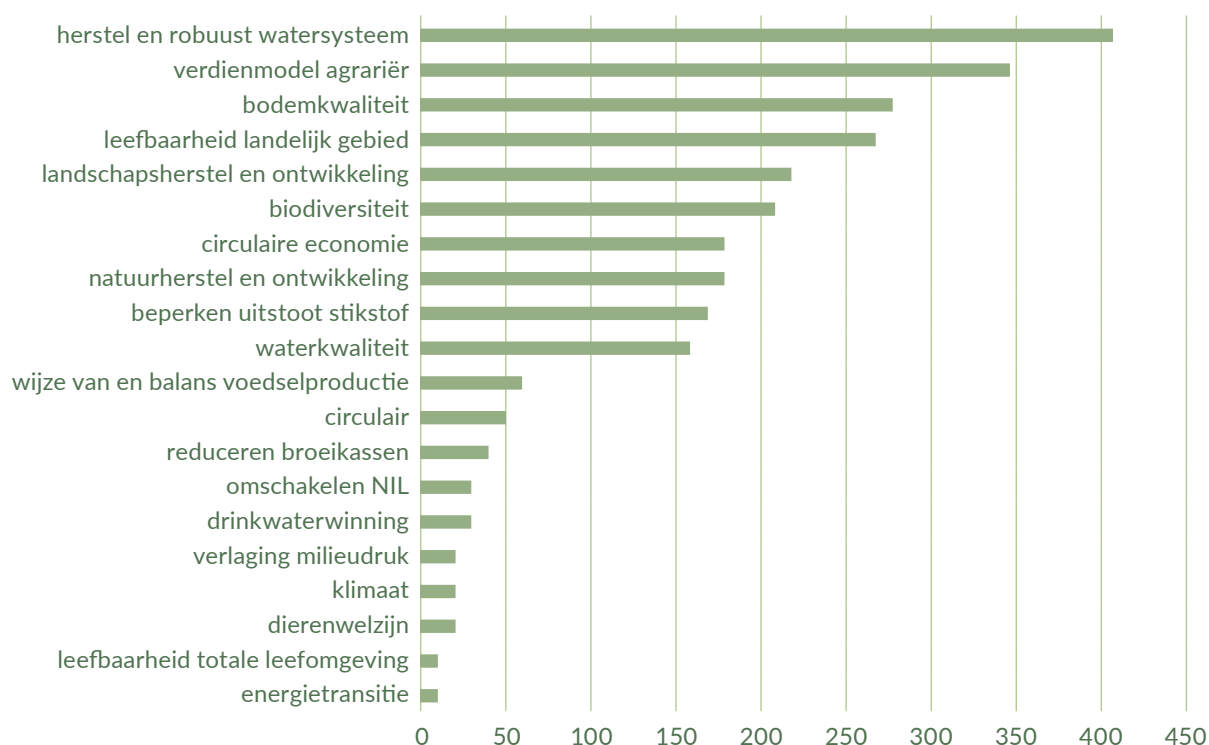
Opvallend was dat alle gesprekken een zeer positieve insteek hadden en dat iedereen in principe bereid is verantwoordelijkheid te nemen en mee wil werken aan de uitvoering van de agenda. Belangrijke voorwaarde daarbij is wel dat er zicht moet zijn op een goed toekomstperspectief.

Bijlage 2 geeft enige inkleuring van de gedachten van de gesprekspartners bij de verschillende thema's.

2.3. PRIORITERING THEMA'S

Op basis van de prioriteit die de gesprekspartners aan de verschillende thema's hebben gegeven, ontstaat een gedeeld beeld van de thema's, die men bij voorrang zou willen oppakken (zie figuur 2 op de volgende pagina). Hieruit kan worden geconcludeerd dat (het herstel van) een robuust watersysteem de hoogste prioriteit wordt toegekend. Het wordt gezien als overkoepelend thema, waarop diverse andere thema's meeliften. Het verdienmodel van de agrariër komt op de tweede plaats. Uit de gesprekken blijkt dat bijna alle partijen inzien dat de maatschappelijke opgaven alleen in samenwerking met de agrarische sector tot een succesvol resultaat kunnen leiden. Daarbij is dan wel een goed verdienmodel nodig. In de prioritering komt bodemkwaliteit op de derde plaats. Deze prioriteiten sluiten goed aan op die uit de provinciale Omgevingsvisie.

De drie thema's met de laagste prioriteit zijn: energietransitie, leefbaarheid totale leefomgeving en dierenwelzijn. De lage prioriteit voor het eerste thema kan te maken hebben met het feit dat het door de gesprekspartners onder andere overkoepelende en samenhangende thema's benoemd wordt. Energietransitie hangt bijvoorbeeld sterk samen met het verlagen van de milieudruk, reduceren broeikasgassen en circulaire economie.

Figuur 2: prioritering thema's

In bijlage 3 wordt een nadere specificatie gegeven van de prioritering van de thema's, uitgesplitst naar doelgroep. Wat daarin opvalt is dat door het onderwijs het belang van de relatie tussen het landelijk en stedelijk gebied wordt benadrukt en dat (agrarische) ondernemers zelf kansen zien om een bijdrage te leveren aan de oplossing van de urgente maatschappelijke vraagstukken, mits er vergoedingen tegenover staan voor het leveren van maatschappelijke diensten.

2.4. SAMENWERKING

Alle partijen geven aan dat ze bereid zijn om op enigerlei wijze mee te denken en te werken aan de uitvoering van de Versnellingsagenda Twente. Dat kan op strategisch niveau zijn, maar ook bij de concrete planvorming en uitvoering. Vanuit het bedrijfsleven wordt daarbij met name aangegeven dat hieraan dan in beginsel wel een belang voor het bedrijf gekoppeld moet zijn. De partijen geven bijvoorbeeld aan te kunnen bijdragen door de inzet van kennis, hun netwerk, lobbyen, verwerven van fondsen en inzetten van studenten.

2.5. AFSTEMMING EXPERIMENTEERREGIO'S

In de gesprekken is ook de afstemming en samenwerking met de andere experimenteergebieden uit de LNV-visie Kringlooplandbouw aan de orde geweest.

Inmiddels is met deze gebieden onderling afgesproken regelmatig contact te hebben over afstemming van de agenda's en ook de samenwerking te zoeken bij de vormgeving van de praktijkpilots. We willen daarmee voorkomen dat het wiel op meerdere plekken wordt uitgevonden en bevorderen dat er door een goede uitwisseling van opgedane kennis en ervaring ook andere gebieden kunnen profiteren en ondersteuning ervaren voor hun vernieuwingsproces.

2.6. KANSSEN EN BEDREIGINGEN

Tijdens de gesprekken zijn door verschillende partijen ook diverse zorgen geuit, die de oplossing van de maatschappelijke opgaven in het landelijk gebied kunnen belemmeren en/of vertragen. Dan gaat het bijvoorbeeld om:

Wisselend beleid en wet- en regelgeving

Het beleid en de wet- en regelgeving van de overheid, zowel op rijks-, provinciaal als gemeentelijke niveau, wordt meerdere keren als bedreiging gezien. Dan gaat het om gebrek aan consistentie en continuïteit in beleid en wet- en regelgeving. Juist dat zijn belangrijke randvoorwaarden om een investering in de gevraagde verandering in de breedste zin van het woord mogelijk te maken. Het huidige beleid biedt in de ogen van de agrarische sector te weinig toekomstperspectief. De omvang en complexiteit van de maatschappelijke opgaven zijn dermate groot, dat de agrarische sector daardoor dreigt af te haken. Er worden steeds meer beperkingen opgelegd en investeringen gevraagd waardoor bedrijven overwegen te stoppen en jonge boeren grote twijfels hebben om bedrijven over te nemen.

Hoge druk (planning)

De afgelopen jaren is er relatief beperkt voortgang geboekt bij het realiseren van oplossingen voor de maatschappelijke opgaven, terwijl de deadlines hiervoor blijven bestaan en soms naar voren worden gehaald. Partijen ervaren dat er – mede door de toenemende urgentie – weinig tijd wordt genomen voor een zorgvuldige, gezamenlijke aanpak. De kans wordt groot geacht dat onvoldoende doordachte maatregelen op (middel)langere termijn weer nieuwe problemen veroorzaken en het realiseren van doelstellingen in gevaar brengt.

Tweestrijd agrarische sector en natuur

Door de beide hiervoor genoemde items én een gebrek aan goede samenwerking tussen betrokken partijen worden de laatste tijd in toenemende mate tegenstellingen ervaren. In plaats van de brug te slaan tussen natuur en landbouw worden de tegenstellingen uitvergroot, zo wordt gevoeld. Hierdoor ontstaat een onnodige en ongewenste tweestrijd tussen de agrarische sector en de natuur. De veranderingen die noodzakelijk zijn in het landelijk gebied kunnen alleen gerealiseerd worden als er een constructieve sfeer wordt gecreëerd en gezamenlijk naar structurele oplossingen wordt gezocht. De agrarische sector ervaart op dit moment dat zij (onterecht) de schuld krijgen.

Financiële druk

Veel maatschappelijke opgaven landen op het boerenerf. Agrariërs geven aan graag bereid te zijn een bijdrage te leveren aan de oplossing en zien daartoe ook kansen. Een belangrijke voorwaarde voor hen is dat er vergoedingen komen voor de maatschappelijke prestaties die ze leveren. Op dit moment werken de maatschappelijke opgaven kostprijsverhogend, terwijl de marges steeds kleiner worden. De sector komt hierdoor meer en meer onder druk te staan. Om snel tot adequate oplossingen te komen, is een structurele, gezamenlijke aanpak nodig, die nu nog ontbreekt.

Samenwerking

Verschillende partijen geven aan dat de huidige manier van samenwerken tussen partners niet tot de beoogde resultaten heeft geleid. Er wordt nog te weinig op een integrale, gebiedsgerichte manier samengewerkt, waarbij gebruik gemaakt wordt van de ervaringen en initiatieven van stakeholders in een gebied. Daardoor blijven er kansen liggen. De verhoogde druk zorgt ervoor dat de samenwerking meer onder spanning komt te staan. De in het coalitieakkoord van het nieuwe kabinet geïntroduceerde gebiedsgerichte aanpak stikstof, klimaat, water en natuur zou deze vicieuze cirkel kunnen doorbreken.

Systeemwereld

Het toekomstperspectief voor het Twentse platteland vraagt een ingrijpende vernieuwing van de landbouw in het gebied. De ondernemers zelf hebben hiervoor de primaire verantwoordelijkheid. Het vraagt evenwel inzet en verantwoordelijkheid van alle betrokken partijen, zo wordt ook in de gevoerde gesprekken benadrukt. De huidige situatie in de landbouw is immers ontstaan door enkel productiegerichte prikkels vanuit zowel het bedrijfsleven als de overheid. Al deze partijen moeten mee in de verandering om resultaat te kunnen boeken. De overheid zou bijvoorbeeld verantwoordelijkheid kunnen nemen door op korte termijn ruimte in wet- en regelgeving te bieden en intussen te werken aan beter op de praktijk afgestemd beleid en ondersteunend instrumentarium om de verandering te faciliteren.

Daadkracht

De algemene teneur uit de gesprekken is dat we te lang blijven hangen in discussies en het te lang duurt voordat we daadwerkelijk aan de slag gaan. Vigerende wet- en regelgeving en het gebrek aan mogelijkheden om hiervan af te wijken zit vaak de oplossing in de weg. Ook wordt beklemtoond dat een goed proces waarbij de balans wordt gezocht tussen een bottom-up (aansluiten op de energie, aanpak vanuit een gebied) en een top-downaanpak (doelen en ambities, maar ook nog steeds de maatregelen, worden van bovenaf opgelegd) kansrijker is om de doelen te realiseren. Een aanpak, waarin alle betrokken actoren – overheden, ondernemers, ketenpartijen, maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen - participeren is essentieel.

2.7. ROL VAN DE LAND BOUWERS

Aan de partijen is gevraagd hoe ze aankijken tegen De Land Bouwers en wat ze verwachten om de versnellings-agenda te kunnen uitvoeren. Hier is het volgende uit naar voren gekomen:

- 1) verbinder tussen alle partijen
- 2) zorgdragen voor commitment
- 3) afstemming met en tussen verschillende partijen (ook (hogere) overheden)
- 4) coördinatie van de vele verschillende initiatieven en experimenten
- 5) kennis dragen en delen
- 6) inspireren van mensen en partijen
- 7) zorgen voor lobby en agendering, zowel binnen als buiten Twente
- 8) onafhankelijkheid

In de gesprekken kwam nadrukkelijk aan de orde dat De Land Bouwers niet de instantie is om een ruimtelijke toekomstvisie op te stellen. Wel om een bijdrage te leveren aan de structurele verandering die nodig is in het landelijk gebied en de agrarische sector door in de concrete praktijk innovaties te beproeven. Daarbij zijn de kaders van de (inter)nationale, provinciale en lokale overheden leidend en de (wettelijke) doelstellingen, die daarbij aan de orde zijn, uitgangspunt.

2.8. CONCLUSIE

De omvang van de opgaven in het landelijk gebied van Twente wordt door alle partijen erkend. Dat geldt ook voor het besef dat er een ingrijpende omslag naar een nieuwe type landbouw nodig is. Een integrale samenhangende aanpak is hiervoor nodig. Betrokken partijen zijn bereid om hierin te participeren. Voor (agrarische) ondernemers moet dit dan wel hand in hand gaan met een goed verdienvermogen. Er is een gedeeld beeld van de thema's die bij voorrang opgepakt moeten worden. Dat geldt ook voor de randvoorwaarden om de versnellingsagenda te kunnen uitvoeren. De Land Bouwers wordt gezien als belangrijke aanjager van de noodzakelijke vernieuwing.

3. MEERJARIGE VERSNELLINGSAGENDA

3.1. ALGEMEEN

Op basis van de uitkomsten van de inventarisatie, zoals beschreven in het vorige hoofdstuk, is de versnellingsagenda ingericht op de volgende 3 pijlers:

1. verandering
2. nieuwe samenwerking
3. inspiratie

De aanpak is er allereerst op gericht om ondernemers zover te krijgen dat ze (met elkaar) gaan nadenken over- en werken aan (nieuw) perspectief voor hun bedrijf. Daarvoor zullen gesprekken en bijeenkomsten worden georganiseerd, waarbij gebruik wordt gemaakt van de bestaande structuren, zoals VKO, OAJK en Agrarische collectieven. Onderdeel van de aanpak is ook dat we met de agrariërs actief aan de slag gaan om op hun bedrijf structurele veranderingen door te voeren. Daarvoor is inzicht nodig in wat moet gebeuren, maar ook mogelijk en gewenst is om de doelstellingen voor hun bedrijf in de specifieke gebiedscontext te halen. In de gesprekken met de ondernemers zal verkend worden welke in de volgende paragrafen beschreven suggesties voor praktijkpilots (of elementen daaruit) in samenhang passen bij de toekomst voor hun bedrijf. Vervolgens zullen op de bedrijven de gewenste transities worden doorgevoerd. Indien daarbij belemmeringen in wet- en regelgeving of ander- soortige knelpunten worden ervaren, zullen we hiervoor in overleg met de daarvoor verantwoordelijke partijen oplossingen zoeken. Het effect van de aanpassingen in de bedrijfsvoering zal goed worden doorgerekend en gemonitord.

Bij de opzet en uitvoering van de praktijkpilots zullen zoveel mogelijk relevante partijen worden betrokken en uitgenodigd verantwoordelijkheid te nemen. We willen maximaal aansluiten bij initiatieven en trekkracht vanuit het gebied. Door daarnaast de in de pilots opgedane kennis en ervaring breed toegankelijk te maken en rondom de pilots een dynamische leeromgeving tot stand te brengen, werken we niet alleen aan draagvlak voor, maar ook aan een noodzakelijke verbreding/versnelling van het vernieuwingsproces. Praktijkpilots met een grote urgentie én die veel belangstelling hebben in het gebied – bij zowel de boeren als de provincie – zullen bij voorrang worden opgestart. Er zal zoveel mogelijk gebruik worden gemaakt van bestaand onderzoek, dat wordt vertaald naar de concrete praktijk.

Onderstaand schema is een samenhangende weergave van de agenda. Het uitvoeringsprogramma met praktijkpilots vormt het hart hiervan en legt de focus op de prioritaire thema's, zoals beschreven in hoofdstuk 2.

DE LAND BOUWERS Verbindend netwerk Stimuleren van verandering Onafhankelijk adviseur		
VERANDERING	NIEUWE SAMENWERKING	INSPIRATIE
• Onderzoeken welke veranderingen nodig zijn om doelstellingen te behalen • Bij (agrarische) bedrijven veranderingen bewerkstelligen, evalueren en gebruiken als input voor beleid en regelgeving • Stimulering van verandering: wat is er nodig voor een boer om structurele verandering door te voeren, focus op verdienmodel • Faciliteren van verandering: hoe kunnen overheden/organisaties de verandering faciliteren	• Vernieuwde vormen van samenwerking • Afgebakende gebieden • Veilige omgeving • Integraal • Gewoon doen • Inrichten kennisteam • o.a. in gebiedsproces tussen overheden, agrariërs, TBO's, bedrijven	• Agrarische sector • Overheden • Consument • Jeugd • Delen van kennis • Bewustwording • Educatie

Figuur 3: Drie pijlers Versnellingsagenda Twente

Onderstaande schema geeft een indicatie van de diverse praktijkpilots, die samen met de verschillende partijen uit Twente kunnen worden opgezet.

DE LAND BOUWERS Verbindend netwerk Stimuleren van verandering Onafhankelijk adviseur		
VERANDERING	NIEUWE SAMENWERKING	INSPIRATIE
1. Aanpak nitraatuitspoeling 2. KPI's Kringlooplandbouw 3. omslag naar natuurinclusieve landbouw 4. Stikstof meten 5. Struviet 6. Broeikasgassen 7. Circulaire data 8. Eiwittransitie agrarische sector 9. Eiwittransitie consument 10. Reststromen 11. Bijdrage N2000 12. Herstel van landschap 13. Kansen melkveehouderij bij beekdal brede inrichting 14. Verbetering bodemkwaliteit 15. Kunstmestvrije regio 16. Perspectief landbouw 17. Natte Teelten	18. Ondernemers in Twente 19. TBO's en agrariërs 20. Agrarische en niet-agrarische ondernemers 21. Efficiency door samenwerking 22. Zelfvoorzienende regio 23. Inzet grond stoppende bedrijven 24. Effectiviteit van gebiedsaanpakken 25. Doelsturing 26. Opzetten regionale zuivelketen	27. Onderwijsprogramma agrarische scholen 28. Educatie basis- en middelbare schoolleerlingen 29. Inspiratiebijeenkomsten 30. Agrarische adviescommissie 31. Agrarische bijeenkomsten

Figuur 4: mogelijke praktijkpilots

In de paragrafen 3.2. t/m 3.4. worden de 3 pijlers kort beschreven en wordt een indicatie gegeven van de praktijkpilots die kunnen worden uitgevoerd. Bij de nadere concretisering zal steeds worden gezien wat het gewenste schaalniveau daarbij is: gebied, bedrijf of perceel.

3.2. VERANDERING

Zoals hiervoor al is beschreven zitten we in een fase van een ingrijpende omslag naar een nieuw type landbouw. Niet langer kan worden volstaan met optimalisaties van het huidige systeem door technologische innovatie. Er zijn substantiële veranderingen in de bedrijfsvoering nodig; extensiever en meer op natuur en landschap gericht. Dat is alleen realistisch als deze omslag gepaard gaat met een goed verdienvermogen voor de boer. Dit zal in de opzet van de praktijkpilots ook steeds een punt van aandacht zijn. In de pijler 'verandering' willen we bedrijfsspecifiek concreet aan de slag met veranderingen, die het best bijdragen aan de beoogde omslag.

Suggesties voor praktijkpilots:

1. Aanpak nitraatuitspoeling

Vanuit het 7e Actieprogramma Nitraat zijn er eisen gesteld aan de maximale uitspoeling van nitraat. Met een groep agrariërs op droge zandgrond willen wij aan de slag met maatregelen die bijdragen aan de nitraatdoelstelling. Hierbij wordt in kaart gebracht wat er nodig is om de bedrijfsvoering te veranderen. Bij deze praktijkpilot werken wij samen met betrokken agrariërs, waterleidingbedrijf Vitens en het Waterschap Vechtstromen.

2. Aanhaken bij en uitbreiden van KPI's project Kringlooplandbouw

Door een aantal agrariërs in Twente wordt onderzoek gedaan naar Kringlooplandbouw. Samen met het (niet agrarische) bedrijfsleven willen zij CO₂ verwaarden (Carbon Credits). In het project wordt daarnaast gekeken hoe het verwaarden van CO₂ een bijdrage kan leveren aan het verdienmodel van de boer. Middels KPI's wordt een objectieve meetsystematiek ontwikkeld. Er is behoefte om dit project uit te breiden met onder andere nitraatuitspoeling.

3. Omslag naar natuurinclusieve landbouw

Met een groep agrariërs gaan we concreet aan de slag om de verandering richting natuurinclusieve landbouw te realiseren. Daarbij wordt in beeld gebracht wat nodig is om deze omslag te maken en hoe deze het best kan worden gefaciliteerd. Een verbetervoorstel voor beleid en het bijhorende instrumentarium maakt onderdeel uit van de pilot.

4. Stikstofmetingen ter ondersteuning bedrijfsmanagement

Rondom een Natura 2000 gebied gaan we als proef daadwerkelijk stikstof meten in het gebied en de emissie meten van de nabijgelegen agrarische bedrijven. Samen met boeren gaan we kijken hoe ze hun bedrijfsmanagement kunnen gaan aanpassen met de gunstige staat van instandhouding als uitgangspunt. Op basis daarvan wordt een meerjarige monitor opgezet, die de effecten van de genomen maatregelen inzichtelijk maakt.

5. Struviet

Een groep agrariërs in Enschede heeft een methode ontwikkeld waarmee struviet gewonnen kan worden uit rundveedrijfmest. De stikstof, die normaal in de vorm van ammoniak wordt uitgestoten, wordt bij dit plan tot 90% gereduceerd en opgeslagen in een emissieloos halffabricaat: struviet. In de struviet is de stikstof verzegeld doordat het in gebonden vorm opgeslagen zit. Uit de struviet kan vervolgens bruikbare ammoniak worden gewonnen.

Deze ammoniak kan worden ingezet als energie. Daarnaast kan de gemaakte struviet (kunstmestvorm) gebruikt worden om het land te bemesten. De agrariërs willen de proef professionaliseren en onderzoeken wat de invloed is van het gebruik van struviet op de uitspoeling van nitraat en de uitstoot van ammoniak. Daarnaast lopen ze tegen wet- en regelgeving aan in het verder brengen van hun idee. Vanuit LNV hebben we hiervoor experimenteerruimte nodig.

6. Broeikasgassen

Door (onder andere) AERES Hogeschool wordt een onderzoek gedaan naar het terugdringen van ammoniak en methaan in de melkveehouderij. De actuele vraag in dit onderzoek is: 'wat is er nodig om melkveehouders nu en in de toekomst de juiste keuzes te laten maken om, beredeneerd vanuit de behoefte van de koe, het optimale graslandmanagement, rantsoen en rantsoenmanagement te hanteren'. We willen bij dit onderzoek aanhaken en onderzoeken wat het effect is van de verschillende maatregelen op het verdienmodel van de boer.

7. Circulaire data

Veel beschikbare data over de bodem worden op dit moment nog onvoldoende gebruikt voor de bedrijfsvoering bij een agrarisch bedrijf. In de praktijkpilot Circulaire Data worden deze data effectief ingezet binnen de bedrijfsvoering van Twentse melkveehouderijen. Door het verbeteren van de kwaliteit van de bodem ontstaat een betere gewaskwaliteit en diergezondheid. Er kan op perceelsniveau bemest worden wat zorgt voor een betere opbrengst en daarmee een beter verdienmodel voor de veehouder. Daarnaast kan het een positieve bijdrage leveren aan maatschappelijke opgaven zoals nitraatuitspoeling, het sluiten van kringlopen, biodiversiteit en waterbergend vermogen. In het project wordt bij 15 agrariërs de bedrijfsvoering aangepast op de aanwezige data en worden de resultaten gemonitord.

8. Eiwittransitie agrarische sector

Eiwit dat nodig is in de agrarische sector komt veelal uit de andere kant van de wereld (Zuid-Amerika). In dit project wordt onderzocht welke eiwitrijke gewassen gebruikt kunnen worden als vervanging van geïmporteerd eiwit en wat hiervan het effect is op nitraatuitspoeling en het verdienmodel van de boer.

9. Eiwittransitie consument

Sinds de Tweede Wereldoorlog is er een sterke toename geweest in de vleesconsumptie van de gemiddelde Nederlander. In deze praktijkpilot gaan we kijken hoe eiwitrijke gewassen, die door agrariërs worden geteeld, gebruikt kunnen worden voor de humane sector, eventueel als vleesvervangers. Hierin wordt de samenwerking gezocht met (lokale) voedselproducenten.

10. Reststromen

We gaan onderzoeken welke reststromen er vanuit de Twentse voedselindustrie benut kunnen worden in de agrarische sector en wat hiervan de invloed is op het agrarisch verdienvermogen.

11. Bijdrage aan instandhouding N2000 habitatype

In een bestaand Natura2000-gebied met een niet realiseerbare KDW wordt gekeken hoe boeren hun bedrijfsvoering kunnen aanpassen ten behoeve van de instandhouding of uitbreiding van het habitatype. Daarbij wordt in kaart gebracht wat nodig is voor het verdienvermogen van de agrariër.

12. Herstel van het landschap

Er is al bestaand instrumentarium waarmee boeren een actieve bijdrage kunnen leveren aan het herstel van het landschap. Hiervan wordt echter nog niet optimaal gebruik gemaakt. Bovendien is dit niet op alle locaties mogelijk. Welke belemmeringen zien boeren waardoor ze geen gebruik maken van de bestaande mogelijkheden en hoe kan dit opgelost worden?

13. Kansen melkveehouderij bij beekdal brede inrichting

Door de KRW-opgave, klimaatadaptatie en de nitraatopgave zullen melkveehouders worden geconfronteerd met ingrijpende herinrichtingsvoorstellen voor beekdalen. Hoe kunnen we deze beperking omzetten in een kans? In een gebied waar op korte termijn herinrichtingsprojecten worden verwacht gaan we verkennen op welke wijze de bedrijfsvoering van een aantal melkveehouderijen kan worden aangepast en wat de invloed hiervan is op het verdienmodel.

14. Verbetering bodemkwaliteit

In de praktijkpilot Twents Meetnet Bodem is onderzoek gedaan naar het verloop van de bodemvruchtbaarheid in Twente. In Twente zijn er al een aantal boeren die hun manier van werken hebben aangepast om de bodemkwaliteit te verbeteren. Daarnaast zijn er een aantal potentievolle initiatieven die een bijdrage kunnen leveren aan de bodemkwaliteit. In deze praktijkpilot gaan wij deze methoden en de effecten daarvan (ook op het verdienmodel) op bredere schaal toepassen en de verkregen inzichten delen.

15. Kunstmestvrije regio

In deze praktijkpilot werken boeren samen aan een kunstmestvrije regio, waarbij wordt gezien welke aanpassingen in het bedrijfsmanagement en het bouwplan hiervoor nodig en mogelijk zijn en wat de effecten zijn op het verdienvermogen van de boer.

16. Perspectief Landbouw

In samenspraak met LNV en de provincie Overijssel zal in een nog nader af te bakenen gebied samen met boeren worden verkend wat het perspectief is voor het gebied en de daarin werkzame boeren in het licht van de opgaven, waarmee de landbouw wordt geconfronteerd. Daarbij wordt gekeken naar de volgende 'transitiepaden': bedrijfsbeëindiging, verplaatsen van het bedrijf, doorvoeren van high-tech-innovaties en verbreding van de bedrijfsvoering. Met de boeren wordt gezien welke instrumenten nodig zijn om de verschillende perspectieven te realiseren.

17. Natte teelten

Rondom N2000 gebieden worden percelen steeds vaker vernat waardoor het traditioneel agrarisch gebruik sterk wordt beperkt of in sommige gevallen geheel onmogelijk wordt. Natte teelten kunnen mogelijk bijdragen aan nieuwe verdienmodellen voor de grondeigenaar. We verkennen kansen samen met niet agrarische bedrijven uit de toegepaste industrie en werken nieuwe concepten verder uit.

3.3. NIEUWE SAMENWERKING

In de pijler nieuwe samenwerking draait het om het in de praktijk beproeven van verschillende vormen van samenwerking. In meerdere gebiedsprocessen wordt een andere manier van samenwerking opgezet en gemonitord. Hoewel daarbij steeds de relevante doelen als uitgangspunt worden genomen, gaat de analyse in deze pijler met name over het proces van samenwerking. Daarbij zullen we steeds aansluiting zoeken bij al lopende processen. Zoals eerder aangegeven is De Land Bouwers niet de instantie om zelf gebiedsprocessen op te zetten.

Suggesties voor praktijkpilots:

18. Samenwerking ondernemers in Twente

We voeren een verkenning uit of we een samenwerking kunnen opzetten tussen de agrarische sector en ondernemers in Twente. Focus hierbij is circulaire economie. Kunnen bijvoorbeeld restproducten worden gebruikt in de agrarische sector? Of kunnen gewassen ingezet worden als grondstof in de industrie? Ook CO₂-opslag zou een onderwerp kunnen zijn. Van belang is hierbij aan te sluiten bij de behoefte vanuit de Twentse industrie. Dat zou via de Twenteboard in kaart kunnen worden gebracht.

19. Samenwerking TBO's en agrariërs

In een praktijkpilot samen met een TBO en agrariërs ervaren we wat nodig is om te komen tot een duurzame samenwerking, gericht op het oplossen van de opgaven in het gebied. Bijvoorbeeld dat boeren helpen bij het onderhoud van het natuurgebied of dat de TBO's gronden in beheer geven aan de boeren waarbij de boeren een bijdrage leveren aan de te behalen doelstellingen. We gaan onderzoeken hoe dit een positieve bijdrage kan leveren aan het verdienmodel van de agrariër en de TBO's.

20. Samenwerking agrarische en niet agrarische ondernemers

Een praktijkpilot samen met agrarische- en niet agrarische ondernemers in Twente om te onderzoeken op welke wijze niet agrarische ondernemers een bijdrage kunnen leveren aan de maatschappelijke opgaven in Twente en agrarische ondernemers invulling kunnen geven aan de opgaven van de niet agrarische ondernemers.

21. Efficiency door samenwerking akkerbouw – veehouderij

Momenteel wordt op Landgoed Twickel onderzocht hoe meerwaarde kan ontstaan door samenwerking tussen de akkerbouw en veehouderij. Onderzoeksthema's hierbij zijn: invloed op het sluiten van kringlopen, bodemvruchtbaarheid, biodiversiteit en het verdienmodel van de agrariër. Bezien gaat worden hoe de hiermee opgedane inzichten breder kunnen worden toegepast, eventueel in een gebiedsproces.

22. Regio zelfvoorzienend in productie (ruw)voer en afzet mest

In een gebied gaan we kijken op welke wijze een afgebakend gebied zelfvoorzienend kan worden voor de eigen (ruw)voerproductie en mestafzet. We gaan onderzoeken hoe een samenwerkingsverband op gebiedsniveau kan worden opgezet en hoe deze samenwerking vormgegeven dient te worden. De systematiek die we ontwikkelen wordt gedeeld waardoor ook andere gebieden een soortgelijk samenwerkingsverband op kunnen zetten.

23. Inzet van grond van stoppende bedrijven voor blijvende agrariërs

De komende jaren gaan veel agrariërs stoppen waardoor veel grond vrijkomt. Vaak kunnen de blijvende agrariërs de aankoop van deze gronden niet gefinancierd krijgen. Indien de vrijkomende grond slim ingezet wordt zouden de blijvende agrariërs mogelijk kunnen extensiveren of zou het een bijdrage kunnen leveren aan de kwaliteit van het landschap. In deze praktijkpilot bekijken we of en op welke wijze in een gebied afspraken gemaakt kunnen worden over (hoe omgegaan wordt met) vrijgekomen grond en of er een nieuwe manier van samenwerking tussen agrariërs gecreëerd kan worden. Deze pilot levert aanbevelingen voor de overheid.

24. Analyse naar effectiviteit verschillende gebiedsaanpakken

In drie verschillende gebiedsprocessen met de provincie Overijssel waarbij de opzet per gebiedsproces verschillend is (regie door overheid, regie door gebied, budgetten ontschotten) gaan we de effectiviteit van de aanpak onderzoeken.

25. Doelsturing

Een praktijkpilot waarin de doelstellingen van de verschillende overheden worden vertaald naar het niveau van het gebied. Het gebied krijgt de ruimte om zelf invulling te geven aan de manier waarop de doelstellingen gerealiseerd worden. Samen met het gebied gaan we een praktisch werkbaar borgingssysteem ontwikkelen waarmee naar de overheid kan worden verantwoord hoe de doelen worden/zijn gerealiseerd.

26. Opzetten van een regionale zuivelketen

Deze praktijkpilot sluit aan op het initiatief 'ikwileerlijkezuivel', dat streeft naar het opzetten van regionale – duurzame en transparante - zuivelketens met een eerlijke prijs voor de boer en meer aandacht voor natuur/landschap en dier. Consumenten kunnen straks via de app producten op maat bestellen, die lokaal worden geproduceerd en verwerkt en aan de deur worden afgeleverd. In deze pilot werken melkveehouders samen met de lokale omgeving en bepaalt de consument de eigen producten en bijbehorende duurzaamheidseisen. Onderzoeksvragen betreffen de belangstelling bij de lokale bevolking, de logistieke aspecten en het verdienvermogen.

3.4. INSPIRATIE

De praktijkpilots onder de eerste twee pijlers zijn erop gericht inzicht te verkrijgen in wat er nodig is voor de noodzakelijke veranderingen, zowel inhoudelijk als procesmatig. Om deze inzichten maximaal te kunnen benutten voor het veranderproces, is een grote betrokkenheid bij en deelname aan de praktijkpilots van groot belang. De kennis en ervaring die daarin wordt opgedaan moeten enerzijds worden gedeeld en anderzijds als basis dienen om met elkaar in gesprek te gaan, van elkaar te leren en het geleerde in de praktijk toe te passen. De vragen en ideeën die bij deze praktische toepassing opkomen, kunnen weer worden benut om de praktijkpilots te voeden. De derde pijler 'inspiratie' is daarom gericht op het tot stand brengen van een dynamische leeromgeving. Het bereik dat we daarbij nastreven blijft niet beperkt tot de Twentse (agrarische) bedrijven, overheden en maatschappelijke organisaties, maar strekt zich uit tot andere gebieden in Nederland. Daarin willen we in eerste instantie zoveel mogelijk gezamenlijk optrekken met de overige vier experimenteelgebieden.

Suggesties voor praktijkpilots:

27. Onderwijsprogramma agrarische scholen

Studenten en jonge boeren zijn een belangrijke sleutel voor de noodzakelijke verandering. Door het opzetten van een op deze veranderingen gericht onderwijsprogramma kan het vernieuwingsproces worden versneld. Studenten kunnen worden betrokken bij de uitvoering van de versnellingsagenda. Tevens kunnen er aanbevelingen worden gedaan aan het agrarisch onderwijs voor de opzet van een op de veranderingen geënt onderwijsprogramma.

28. Educatie basis- en middelbare schoolleerlingen

Door het opzetten van een onderwijsplan voor basisschool- en/of middelbare schoolleerlingen willen we kinderen kennis laten maken met wat er op het platteland speelt, welke dilemma's daarbij aan de orde zijn en welke tegenstrijdige belangen de verschillende partijen (soms) hebben. Agrariërs, terreinbeherende organisaties en het waterschap zouden kunnen worden betrokken bij dit programma. De haalbaarheid van deze pilot wordt eerst getoetst bij bijvoorbeeld de organisatie SKO, die ervaren is in het ontwikkelen van onderwijsprogramma's. Uiteindelijk zouden we voor zo'n onderwijsplan aanbevelingen kunnen doen.

29. Inspiratiebijeenkomsten n.a.v. resultaten praktijkpilots

Om de met de versnellingsagenda beoogde doelen te kunnen realiseren moeten de verschillende doelgroepen niet alleen goed worden geïnformeerd over voor hen relevante zaken, maar zullen er ook bijeenkomsten worden georganiseerd om van en met elkaar te leren en het geleerde vervolgens in de praktijk te brengen. De ervaring leert dat het in de juiste setting verbinden en bijeenbrengen van partijen een belangrijke voorwaarde is voor verandering. Het is belangrijk daarbij te beseffen dat de veranderingen voor het Twentse platteland van alle partijen iets vraagt, geen enkele uitgezonderd. Daarbij is het soms verstandig dat boeren onderling aan de keukentafel of

in het veld met elkaar in gesprek gaan. Dat is het geval bij veranderingen die met name op het boerenerf tot stand moeten komen. Soms kan het zinvol zijn om te faciliteren dat boeren en overheden de dialoog aangaan. Om enerzijds ondernemers de urgentie en achtergrond van de verandering te laten voelen. En anderzijds de overheid te laten ervaren wat er in de concrete praktijk al gebeurt en wat nodig is aan beleid en instrumentarium om dat verder te brengen. Ook kan het bijvoorbeeld zinvol zijn om terreinbeherende organisaties en boeren bijeen te brengen om te verkennen wat ze voor elkaar kunnen betekenen. De bijeenkomst/ workshop zal er steeds op moeten zijn gericht om de geleerde lessen in de praktijk toe te passen.

30. Agrarische adviescommissie (AAC)

We gaan een Agrarische adviescommissie instellen met een aantal boeren uit verschillende delen van Twente en met verschillende achtergronden. We willen hun kennis, ervaring en ideeën benutten bij de doorontwikkeling en uitvoering van deze versnellingsagenda. We gaan hen inzetten bij de keuze en vormgeving van de pilots en bij activiteiten gericht op een bredere toepassing van de resultaten uit de praktijkpilots. Daarnaast wordt de AAC gebruikt om te toetsen of voorstellen voor nieuw beleid in de praktijk werken.

31. Agrarische bijeenkomsten

Boeren komen via verschillende gremia regelmatig bijeen (o.a. studiegroepen bijeenkomsten gebiedscollectieven, LTO-bijeenkomsten, bijeenkomst OAJK). Wij benutten deze bestaande structuren om uitkomsten van de praktijkpilots actief te delen om te bewerkstelligen dat de resultaten in de praktijk worden benut.

4. COMMUNICATIE EN ORGANISATIE

4.1. COMMUNICATIE

Om de ambities van De Land Bouwers te realiseren, is effectieve communicatie noodzakelijk. De communicatie loopt daarom in lijn met de pijlers die centraal staan in de versnellingsagenda: verandering, nieuwe samenwerking en inspiratie. Daarnaast speelt communicatie een belangrijke ondersteunende rol in het behalen van de doelen uit de versnellingsagenda:

- handelingsperspectief bieden voor agrarische ondernemers om de omslag te maken naar een toekomstbestendige bedrijfsvoering met een goed verdienmodel;
- concrete oplossingen aan te reiken aan de provincie in het kader van de integrale gebiedsgerichte aanpak stikstof, klimaat, water en biodiversiteit;
- handreikingen te bieden aan LNV/het Rijk bij het ontwikkelen van op de concrete praktijk afgestemd beleid, wet- en regelgeving en daarbij horend instrumentarium;
- de kloof tussen overheid en de sector te verkleinen en het wederzijds vertrouwen te herstellen.

Communicatiedoelstellingen

De communicatiedoelstellingen zijn afgeleid van de doelstellingen en pijlers uit de versnellingsagenda:

- Naamsbekendheid en zichtbaarheid van De Land Bouwers. Door regelmatig in verschillende media en bij fysieke aangelegenheden aanwezig te zijn, blijven we bij de doelgroepen top-of-mind en zorgen we ervoor dat de doelgroepen de weg naar De Land Bouwers weten te vinden. Daarnaast verstrekt deze zichtbaarheid de gewenste lobby.
- Informeren over De Land Bouwers in het algemeen en specifiek over de praktijkpilots. In het kader van de totstandkoming van de versnellingsagenda is met een groot scala aan partijen gesproken en de ambitie ligt er om in de toekomst met (een deel van) deze partijen een samenwerkingsverband aan te gaan. Het is daarom belangrijk om deze partijen regelmatig te informeren over de stand van zaken van de uitvoeringsagenda en de activiteiten binnen De Land Bouwers.
- Doelgroepen enthousiasmeren en te activeren om aan de slag te gaan met de verschillende veranderopgaven. Door de doelgroepen te enthousiasmeren, kunnen nieuwe samenwerkingen en praktijkpilots ontwikkeld worden.
- Delen van kennis die opgedaan is uit de praktijkpilots en uit externe onderzoeken. Door het delen van kennis kan De Land Bouwers dienen als vliegwiel voor daadwerkelijke veranderingen in de agrarische sector.

Doelgroepen

De Land Bouwers heeft een breed netwerk en wil dit netwerk aan elkaar koppelen om zodoende efficiënt en effectief te werken aan de opgaven in het landelijk gebied en voor de agrarische sector. Dit betekent dat het belangrijk is om deze doelgroepen te identificeren en om communicatie gericht op deze doelgroepen af te stemmen. Een uitgebreide doelgroepenanalyse volgt in een later stadium met behulp van een communicatieplan. De doelgroepen die centraal staan in de versnellingsagenda zijn:

- Agrarische ondernemers en niet agrarische ondernemers
- Ketenpartijen
- Maatschappelijke organisaties
- Kennisinstituten
- Overheden
- Consument
- Andere experimenteelgebieden
- Interne organisatie van De Land Bouwers

Met de provincie zijn in dit opzicht al afspraken gemaakt over een goede wederzijdse verbinding tussen de activiteiten in het kader van Perspectief Landbouw, programma Agro&Food en de gebiedsgerichte aanpak enerzijds en de activiteiten in het kader van de uitvoering van de Versnellingsagenda anderzijds.

Middelen

De variëteit aan middelen die ingezet kunnen worden om de doelgroepen te bereiken en de communicatiedoelstellingen te behalen is groot. Het is daarom belangrijk om in een later stadium de communicatiemiddelen verder uit te werken aan de hand van een communicatieplan. De volgende middelen kunnen bijvoorbeeld een goede bijdrage leveren aan de communicatiedoelstellingen:

- Website De Land Bouwers

De huidige website van De Land Bouwers is nu een aantal jaar oud en ingericht op de beginperiode van het programma. Het is daarom van belang deze te vernieuwen. Hiermee draagt het bij aan de zichtbaarheid en bereikbaarheid van De Land Bouwers. Bovendien is de website een belangrijk communicatiemiddel om de kennis die is opgedaan in de praktijkpilots en bijeenkomsten te verzamelen en te delen met de betrokken doelgroepen.

- Evenementen & bijeenkomsten

De Land Bouwers heeft de afgelopen jaren met succes bijeenkomsten en evenementen georganiseerd. In het begin met name fysiek en door de coronapandemie ook online. Het organiseren van evenementen is een effectieve manier om partners uit het veld bij elkaar te brengen en kennis te delen. Daarom zet De Land Bouwers ook in de komende jaren in op zowel fysieke als online evenementen. Denk hierbij aan velddagen waarbij we direct de praktijk zien, webinars waar opgedane kennis wordt gedeeld en brede congressen, die bijvoorbeeld ook samen met andere partijen in de regio georganiseerd kunnen worden, waardoor verbindingen en nieuwe ideeën ontstaan tussen doelgroepen.

- Sociale media

Sociale media is een laagdrempelige manier om de doelgroepen te bereiken. De Land Bouwers zet dit in om constant zichtbaar te zijn. Daarnaast is dit een effectieve manier om doelgroepen te activeren om mee te doen met bijvoorbeeld praktijkpilots en evenementen. In 2021 is een aanzet gemaakt voor de social media strategie. Deze strategie wordt verder uitgewerkt en aangepast aan de versnellingsagenda. Voor de uitvoering is het belangrijk om naast een communicatieadviseur ook een online specialist in te zetten om uitvoering te geven aan het social media plan en andere online-activiteiten.

- Nieuwsbrieven

Nieuwsbrieven zorgen voor regelmatige zichtbaarheid van De Land Bouwers. Daarnaast zorgen ze ervoor dat doelgroepen geïnformeerd worden over de stand van zaken van bijvoorbeeld specifieke praktijkpilots of evenementen. De Land Bouwers gaat 6 keer per jaar een algemene nieuwsbrief versturen en maandelijks een korte update naar direct intern betrokkenen. In de toekomst kunnen de nieuwsbrieven verder worden gespecificeerd, bijvoorbeeld op basis van interessevoorkeur van de betrokkenen.

Personele inzet

Communicatie is een belangrijk onderdeel van de versnellingsagenda. Vooral het activeren om mee te doen aan de praktijkpilots en het delen van kennis vraagt grote inzet hierop. Hierbij wil De Land Bouwers werken met een communicatieadviseur die zorg draagt voor het opstellen van het communicatieplan, de uitvoering daarvan, en de organisatie van evenementen. Daarnaast draagt een online specialist zorg voor de uitvoering van het social media plan en de online zichtbaarheid van De Land Bouwers.

4.2. ORGANISATIE

Met de kennis van- en ervaring in zowel het publieke domein als de agrarische praktijk is De Land Bouwers bij uitstek een organisatie die partijen kan verbinden en evenwichtig kan adviseren aan ondernemers en overheden. De doelen van de voorliggende versnellingsagenda vragen de komende periode wel om een doorontwikkeling van een competente werkorganisatie en een slagvaardige bestuurlijke organisatie/structuur. De Land Bouwers wil de komende jaren, als neutrale partij in een breed netwerk, uitgroeien tot een gezaghebbende organisatie voor het aanjagen van de vernieuwing op het Twentse platteland en van de landbouw.

4.3. STREEFBEELD DE LAND BOUWERS

Aan het eind van de looptijd van deze agenda wil De Land Bouwers het volgende hebben bereikt:

- een grote groep boeren die actief – samen met anderen – denkt en werkt aan nieuw toekomstperspectief voor bedrijf en gebied;
- een breed portfolio aan praktijkpilots, die het vernieuwingsproces ondersteunen;
- een brede toepassing van de praktische inzichten uit de pilots door een grote betrokkenheid bij en deelname aan de praktijkpilots;
- een actief netwerk van organisaties, die verantwoordelijkheid en leiderschap nemen in de verschillende trajecten, gericht op nieuw perspectief;
- een dynamische leeromgeving waarin partijen met en van elkaar leren;
- borging van de (wetenschappelijke) kwaliteit van de praktijkpilots en de betekenis/werking ervan voor de concrete praktijk;
- een goede informatievoorziening over de voortgang en (tussen-)resultaten van de praktijkpilots;
- een evenwichtige advisering naar zowel boeren als overheid;
- goede verbinding van beleid en praktijk;
- een bundeling van krachten en activiteiten in Twente.

De Land Bouwers wil de komende periode aansluiting zoeken bij platfora die in andere regio's werken aan de grote opgaven voor het landelijk gebied. Daarbij willen we ons in eerste instantie richten op de andere vier experimenteer-gebieden, waarmee al afspraken zijn gemaakt om de onderlinge samenwerking en afstemming te gaan versterken. Er wordt toegewerkt naar één gezamenlijke experimenteeragenda, waarin onderscheid wordt gemaakt tussen wat de vijf gebieden gemeenschappelijke oppakken en eigenstandig doen. Er zijn bijvoorbeeld ideeën voor de opzet van een gezamenlijke kennisinfrastructuur, waarin alle kennis en ervaring uit de praktijkpilots kan worden gebundeld. Dat overzicht zou dan vervolgens kunnen worden benut voor het maken van een gezamenlijk programma, waarin boeren op basis van hun eigen behoeften met en van elkaar kunnen leren.

Gelet op de fysieke nabijheid en de karakteristieken van de beide gebieden wordt een nauwere samenwerking met de Vruchtbare Kringloop Achterhoek verkend. Daarbij gaan de gedachten uit naar een goed onderling afgestemd ontwikkelprogramma voor de melkveehouderij op de hoge zandgronden, met aandacht voor thema's als klimaatverandering, water, bodem en biodiversiteit.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1. GERAADPLEEGDE PARTIJEN

BIJLAGE 2. INKLEURING VAN DE THEMA'S

BIJLAGE 3: PRIORITERING THEMA'S, UITGESPLITST NAAR DOELGROEP

BIJLAGE 1. GERAADPLEEGDE PARTIJEN

Bij het opstellen van deze agenda zijn de volgende partijen betrokken:

Overheden en semioverheden

- Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV)
- Provincie Overijssel
- Gemeente Hof van Twente
- Gemeente Tubbergen
- Gemeente Twenterand
- Gemeente Enschede
- Vitens
- Waterschap Vechtstromen
- Gebiedscollectief Noordoost Twente
- Twenteboard

Onderwijs en kennisinstituten

- WUR
- Zone College
- Aeres Hogeschool
- Universiteit Twente
- Van Hall Larenstein
- Groene Kennispoort Twente

TBO's

- Landschap Overijssel
- Staatsbosbeheer
- Natuurmonumenten
- Overijssels Particulier Grondbezit

Ondernemers

- Boerenverstand
- Grolsch
- Friesland Campina
- Rabobank
- For Farmers
- Twence
- Bij de Oorsprong
- Boerderij de Zenderense Es
- Melkveehouderij Raamsteeboer
- De nieuwe melkboer
- Melkveebedrijf Bosgoed
- Herberg Droste
- Melkveebedrijf Ribberink

Belangenorganisaties

- Land- en Tuinbouworganisatie (LTO) Noord
- Overijssels Agrarisch Jongeren Kontakt (OAJK)
- Natuur en Milieu Overijssel
- Producentenorganisatie Varkenshouderij (POV)

Samenwerkingspartners

- Vruchtbare Kringloop Achterhoek (VKA)
- Vruchtbare Kringloop Overijssel (VKO)
- Boer en Natuur

In het kader van de doorontwikkeling van deze agenda worden aanvullende gesprekken gevoerd met de overige gemeenten uit Twente en vertegenwoordigers vanuit de foodsector.

BIJLAGE 2. INKLEURING VAN DE THEMA'S

Door de geïnterviewde personen is tijdens de gesprekken enige inkleuring gegeven aan de besproken thema's.

Hieronder een weergave hiervan per thema:

Balans in de voedselproductie

De manier waarop nu voedsel geproduceerd wordt is niet houdbaar. Er is spanning tussen de ondernemer en de maatschappelijke opgaven. Landschap, biodiversiteit, waterkwaliteit, stikstof, etc. gaan een forse impact hebben op de voedselproductie terwijl juist deze voedselproductie de economische drager is van de agrarische sector en het landelijk gebied. Wanneer de voedselproductie vermindert zal de balans behouden moeten worden door de aanvulling met andere financiële middelen.

Dierwelzijn

Er is steeds meer (blijvende) aandacht voor dierenwelzijn.

Reduceren broeikasgassen

Vanuit de maatschappij is er veel aandacht voor het reduceren van broeikasemissies. Om de landelijke doelstellingen op dit gebied te kunnen halen gaat dit de komende jaren veel aandacht vragen. Er wordt door veel verschillende partijen naarstig gezocht naar nieuwe manieren om de uitstoot te beperken. Initiatieven op het gebied van mestverwaarding laten zien dat het mogelijk is om emissies sterk te verminderen. CO₂-opslag wordt in dat opzicht steeds belangrijker en is een goed middel om lokaal ruimte te creëren voor gewenste ontwikkelingen. Banken hebben echter een systeem ontwikkeld om CO₂ op te slaan, zodat er ruimte gekocht kan worden voor grootschalige ontwikkelingen die ook elders in het land kunnen plaatsvinden. Lokale oplossingen/ontwikkelingen lopen hierbij vaak vast op bestaand beleid en regelgeving.

Droogtebestrijding

Uit de gesprekken wordt duidelijk dat partijen hier anders naar kijken. Enerzijds wordt geconstateerd dat de agrarische sector tegenwoordig meer aandacht heeft voor droogtebestrijding en dat boeren zien en begrijpen dat het anders moet en hier zelf ook actief mee bezig zijn. Anderzijds wordt bij agrariërs weerstand gevoeld wanneer het gaat om verandering en acceptatie met betrekking tot droogtebestrijding. Het algemene beeld is dat er te weinig vanuit een integrale blik en gebiedsgericht gewerkt wordt.

Waterkwaliteit

De aandacht voor de waterkwaliteit wordt zowel vanuit de samenleving als de agrariërs steeds groter. Onder boeren neemt het draagvlak toe om te werken aan waterkwaliteit, bijvoorbeeld door gunstig randenbeheer. Verwacht wordt dat boeren door het nieuwe GLB (meer) gaan nadenken over natuurinclusieve landbouw. Met de ontwikkeling van het 7e Nitraatactieprogramma moeten er door de agrarische sector grote slagen worden gemaakt. Met name voor akkerland heeft dit de nodige gevolgen.

Beperken stikstofuitstoot

Stikstof wordt gezien als een grote opgave, maar de slag naar concrete oplossingen in de praktijk is nog niet gemaakt. Het helpt niet als er nog zoveel discussie is over de wetenschappelijke feiten en de daarbij gehanteerde methoden, e.d.

Bodemkwaliteit

Voor bodemkwaliteit is steeds meer aandacht. De bodem moet gezonder om de productie te kunnen verhogen en de afwenteleffecten naar de omgeving te beperken. De kwaliteit van de bodem is voor de agrarische sector van cruciaal belang bij de omslag naar kringlooplandbouw. Men ziet echter dat er bij agrariërs te weinig bekend is over bodemkwaliteit en -leven. Kennis hiervan wordt steeds belangrijker. Er wordt een instrumentarium gemist waarmee gewerkt kan worden aan bodemkwaliteit. Daarnaast zit wetgeving soms waardevolle initiatieven in de weg. De agrarische sector heeft te weinig ruimte om met goede oplossingen te komen. Wel worden positieve ontwikkelingen gezien als het gaat om het inzetten van compost als bodemverbeteraar.

Biodiversiteit

Momenteel is op het gemiddelde agrarisch bedrijf nog relatief weinig oog voor biodiversiteit. Dit is het resultaat van het beleid dat jaren is gevoerd, zo wordt gezegd. Er wordt echter wel een toenemende aandacht voor biodiversiteit gesignaleerd. Verwacht wordt dat landbouwgrond voor een deel anders gebruikt gaat worden om een belangrijke bijdrage te kunnen leveren aan het oplossen van maatschappelijke opgaven en wensen.

Natuurherstel en -ontwikkeling

Overheden zijn nog onvoldoende bereid om financieel te investeren in natuurherstel en -ontwikkeling (binnen de agrarische sector). Veel partijen zijn bezig met het landelijk gebied, waardoor het proces diffuus wordt. De laatste tijd worden tegenstellingen vergroot en ontstaat er een situatie waarin het landbouw vs. natuur is. Dit brengt de oplossing niet dichterbij.

Landschapsherstel en -ontwikkeling

Het bewustzijn dat landschap van belang is groeit en het draagvlak om hier iets aan te doen neemt toe. Het besef dat het landschap van ons allemaal is en dat iedereen daar ook een bijdrage aan moet leveren wordt steeds sterker. Desondanks zie je in de praktijk dat er nog steeds waardevolle elementen in het landschap verdwijnen.

Verdienmodel agrariër

Het verdienmodel van de agrarische sector staat onder druk. De marges zijn klein en door alle opgaven die op het boerenerf landen zijn agrariërs zoekende naar een (beter) verdienmodel. Er is een ongelijke verdeling van marges in de keten, de boer profiteert nauwelijks. De voedselproductie in Nederland is op deze manier niet veel langer vol te houden. Er is nog te weinig perspectief voor de sector. Wel zijn er steeds meer positieve voorbeelden van andere verdienmodellen. Hier wordt door de agrarische sector enigszins wantrouwend kennis van genomen, mede omdat er een sociale druk bestaat om productiegericht te blijven ondernemen. Het verbreden van activiteiten vindt steeds meer plaats, al is dit niet voor elk bedrijf de oplossing. De inzet van de agrarische sector in het realiseren van verschillende maatschappelijke opgaven is mogelijk, maar door de overheid en samenleving dient gerealiseerd te worden dat dit betaald moet worden.

Leefbaarheid landelijk gebied

Het landelijk gebied gaat veranderen. Veel agrariërs zullen de komende jaren stoppen. Een grote vraag is wat er gaat gebeuren met de vrijkomende grond en bebouwing. Verwacht wordt dat meer burgers op het platteland gaan wonen. Ook wordt verwacht dat, met de huidige ambities en doelstellingen in het landelijk gebied, er grote druk ontstaat op gronden. Risico hiervan is dat de waarde van grond toeneemt en degene met het meeste geld uiteindelijk bepaalt wat er gebeurt. Voorzieningen in het landelijk gebied worden minder en de afstand hiertoe wordt groter. Door het combineren van functies wordt geprobeerd het voorzieningenniveau te behouden, maar hier ontbreekt regie vanuit de overheid.

Circulaire economie

De druk vanuit de maatschappij en de overheid neemt enorm toe. Maatschappelijke discussies worden veelal gevoerd op basis van emoties en niet op basis van feiten. De doelstellingen vanuit klimaat gaan een grote impact hebben op de ontwikkeling van het landelijk gebied. De vraag is wie de kosten voor dergelijke opgaven gaat betalen, de consument doet dit niet. Daarnaast wordt wet- en regelgeving soms erg sectoraal benaderd waardoor kansen in het kader van de circulaire economie onnodig in het gedrang komen. Een voorbeeld hiervan is dat de mestwetgeving in de veehouderij invloed heeft op de afzet van bierbostel naar veehouders. Bierbostel is

de brouwerst die overblijft bij het produceren van bier en is een waardevol eiwitrijk voedermiddel in de melkveehouderij. Echter doordat het product eiwitrijk is (en dus veel N bevat) is het voor de melkveehouderij minder aantrekkelijk. Hierdoor komt bijvoorbeeld de circulariteit vanuit Grolsch (onnodig) onder druk te staan.

Natuurinclusieve landbouw

Bij de agrarische sector is nog veel onbekend over de omschakeling naar natuurinclusieve landbouw. Er is sprake van een soort kennisleemte. De adviseurs van agrarische bedrijven zijn niet onafhankelijk en hebben een commercieel belang dat haaks staat op natuurinclusieve landbouw. Het draagvlak bij agrariërs neemt wel toe. Er wordt verwacht dat agrariërs door het nieuwe GLB (meer) zullen gaan nadenken over natuurinclusieve landbouw.

Drinkwaterwinning

Uit de doorrekening van de huidige klimaatscenario's blijkt dat er grotere pieken en dalen zijn in de hoeveelheid neerslag. De gemiddelde waterbeschikbaarheid is echter lager. Er is steeds meer discussie over de effecten van drinkwaterwinning op de omgeving. Er zijn (nog) geen prioriteiten gesteld en keuzes gemaakt. Het gezamenlijke bewustzijn en belang wordt gemist in de discussie. De discussie wordt te scherp gevoerd vanuit eigen belangen en te weinig vanuit een gemeenschappelijk belang.

Verlaging milieudruk

Geen specifieke ontwikkeling besproken. Eigenlijk onderdeel van circulair en beperken broeikasgassen.

Klimaat

Geen specifieke ontwikkeling besproken. Eigenlijk onderdeel van waterbeschikbaarheid, droogtebestrijding, etc.

Energietransitie

De discussie over de energietransitie wordt te eenzijdig gevoerd en is te veel vanuit financiën gedreven. Omwonenden worden te beperkt betrokken en geïnformeerd. Daarnaast is er te weinig aandacht voor landschappelijke inpassing van energieproductie.

Herstel en robuust watersysteem

Geen specifieke ontwikkeling besproken. Eigenlijk onderdeel van droogtebestrijding, wateroverlast en waterkwaliteit.

Overige ontwikkelingen

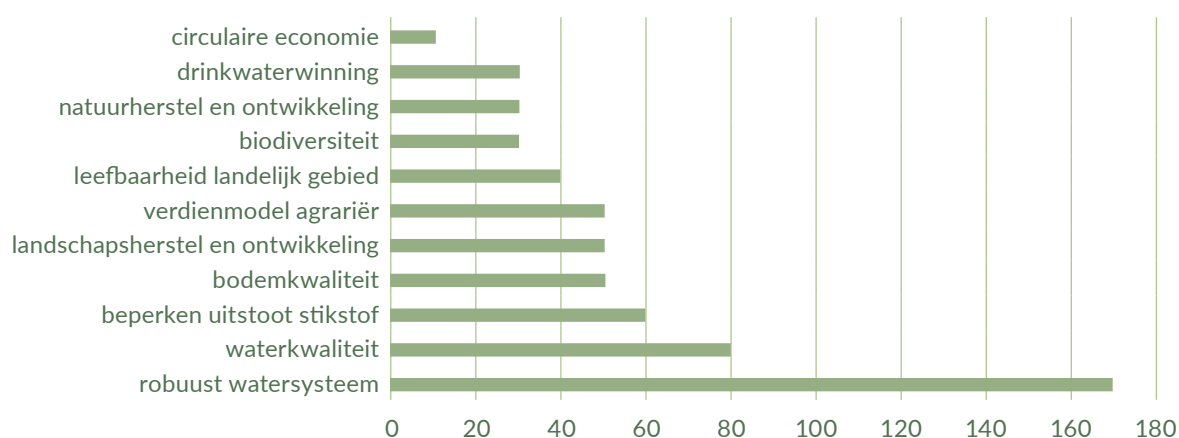
- Langzaam komt het besef dat niet gefocust moet worden op het individuele bedrijf maar dat op gebiedsniveau gekeken moet worden naar de oplossingen. Commerciële partijen zijn inmiddels meer bereid om mee te gaan in de verandering. De agrarische sector ervaart nu nog dat ze in een te strak keurslijf zitten. Dit zorgt voor een spanningsveld.
- Er wordt nog te veel gedacht vanuit de systeemwereld. Dit brengt realisatie van de doelen niet dichterbij. In de transitie van het landelijk gebied is de boer niet het probleem. Het sturende systeem dwarsboomt de verandering. Het is van belang dat er een gelijkwaardig speelveld komt tussen betrokken partijen. De lokale agrariër moet hier ook onderdeel van uitmaken.
- Veel opgaven landen in het landelijk gebied. Een gezamenlijke visie ontbreekt echter. Er wordt te veel gefocust op een maatregel (bijvoorbeeld de opkoopregeling) in plaats van het doel en het proces daarnaartoe.
- Wet- en regelgeving en het gebrek in mogelijkheden om hiervan af te wijken, zit vaak de oplossing van maatschappelijke opgaven in de weg.
- Het realiseren van opgaven komt met een kostenplaatje. Vaak wordt van agrariërs veel verwacht, zonder dat daar een financiële vergoeding tegenover staat.
- Veel doelen en ambities worden van bovenaf opgelegd terwijl de verwachting is dat een bottom-up proces veel kansrijker is om te slagen.
- Er ontbreekt bestuurlijke richting en regie in het samenbrengen van opgaven in het landelijk gebied. Hierdoor wordt voortgang belemmerd.
- Maatregelen van overheden werken tegen elkaar, wat soms goed is voor de één, is slecht voor de ander.
- Problemen worden aangepakt zoals altijd is gedaan, traditioneel, één voor één en sectoraal.

BIJLAGE 3: PRIORITERING THEMA'S, UITGESPLITST NAAR DOELGROEP

Overheden

Bij de overheden komt duidelijk naar voren dat de hoogste prioriteit ligt bij het herstel van robuust watersysteem en de waterkwaliteit. Dit thema wordt gezien als bronmaatregel waardoor veel andere thema's kunnen meeliften op de effecten van het herstel van een robuust watersysteem. Daarnaast zijn beperken uitstoot stikstof, bodemkwaliteit, het verdienmodel van de agrariër en landschapsherstel en -ontwikkeling de belangrijkste thema's.

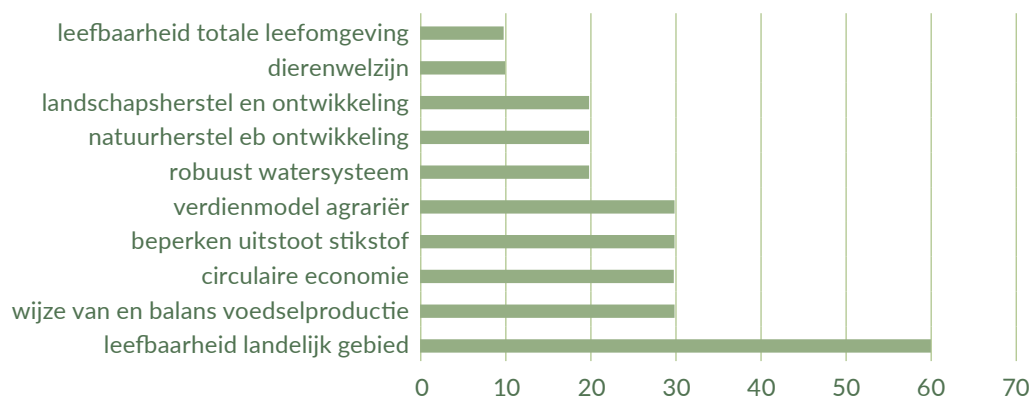
Figuur 5: prioritering overheden

De volgende thema's zijn niet voorgekomen in de top 3 van de overheden:

- wijze van en balans voedselproductie;
- dierenwelzijn;
- reduceren broeikasgassen;
- circulaire landbouw;
- energietransitie;
- leefbaarheid totale leefomgeving;
- klimaat;
- verlaging milieudruk;
- omschakelen natuurinclusieve landbouw.

Onderwijs

Het onderwijs kent duidelijk een andere prioritering. De hoogste prioriteit heeft het leefbaar houden van het landelijk gebied. Het onderwijs geeft aan dat het voor het landelijk gebied van belang is dat er meer aandacht komt voor de samenhang tussen het stedelijk en landelijk gebied. Deze zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. De samenleving dient te beseffen dat het niet alleen een probleem van de boeren is, maar dat het een gemeenschappelijk probleem is dat samen opgelost moet worden. Het is van belang dat opgaven integraal worden benaderd. Verder staan de thema's circulaire economie en wijze van balans voedselproductie in de top drie.

Figuur 6: prioritering onderwijs

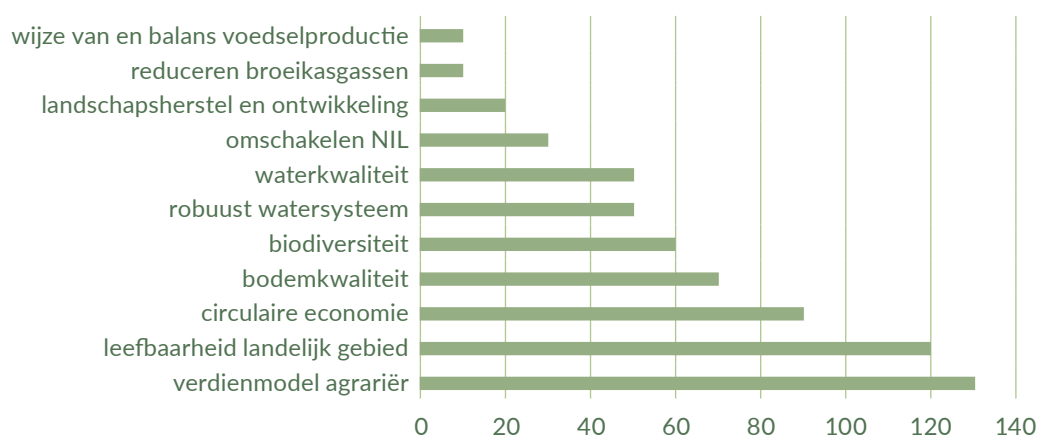
De volgende thema's zijn niet voorgekomen in de top 3 van het onderwijs:

- reduceren broeikasgassen;
- waterkwaliteit;
- bodemkwaliteit;
- biodiversiteit;
- circulaire landbouw;
- energietransitie;
- klimaat;
- verlaging milieudruk;
- drinkwaterwinning;
- omschakelen natuurinclusieve landbouw.

Ondernemers

Vanuit de ondernemers wordt de hoogste prioriteit gegeven aan het verdienmodel van de agrariër. Er worden veel kansen gezien om de maatschappelijke opgaven te realiseren in samenwerking met de agrarische sector.

Er moeten dan echter wel voldoende financiële vergoedingen worden gegeven voor de uitvoering van maatschappelijke diensten. Leefbaarheid landelijk gebied, circulaire economie en bodemkwaliteit komen ook als belangrijke thema's naar voren.

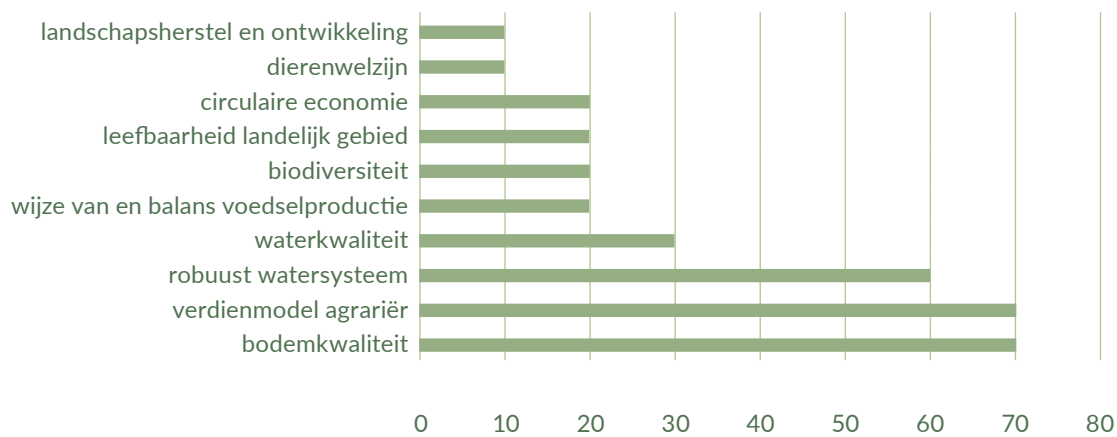
Figuur 7: prioritering ondernemers

De volgende thema's zijn niet voorgekomen in de top 3 van de ondernemers:

- dierenwelzijn;
- beperken uitstoot stikstof natuurherstel en ontwikkeling;
- circulaire landbouw;
- energietransitie;
- leefbaarheid totale leefomgeving;
- klimaat;
- verlaging milieudruk;
- drinkwaterwinning.

Belangenbehartiging

De partijen LTO Noord, Natuur en Milieu Overijssel, Nederlandse Melkveehouders Vakbond, Overijssels Agrarisch Jongeren Kontakt en Producenten Organisatie Varkenshouderij vallen onder de categorie belangenbehartiging. De thema's bodemkwaliteit, het verdienmodel van de agrariër en herstel van het watersysteem krijgen van hen de hoogste prioritering toegekend.

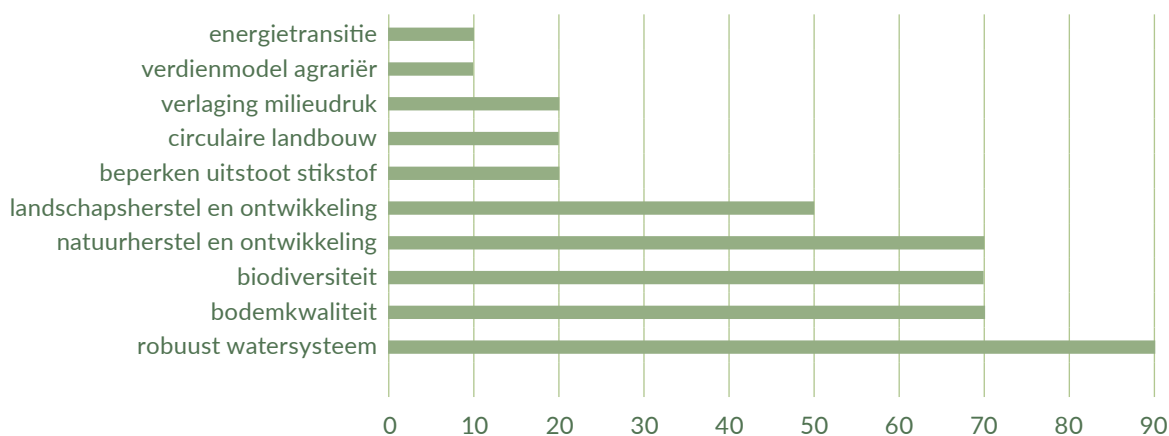
Figuur 8: prioritering belangenbehartigers

De volgende thema's zijn niet voorgekomen in de top 3 van belangenbehartigers:

- reduceren broeikasgassen;
- beperken uitstoot stikstof;
- natuurherstel en ontwikkeling;
- circulaire landbouw;
- energietransitie;
- leefbaarheid totale leefomgeving;
- klimaat;
- verlaging milieudruk;
- drinkwaterwinning;
- omschakelen natuurinclusieve landbouw.

Terreinbeherende organisaties

De hoogste prioriteit bij de terreinbeherende organisaties wordt gelegd bij het herstellen van robuust watersysteem. Verwacht wordt dat veel andere thema's hierop meeliften. Twee andere belangrijke thema's zijn biodiversiteit en bodemkwaliteit. Ook natuurherstel en -ontwikkeling scoort hoog, maar deze hangt in veel gevallen samen met het herstellen van een robuust watersysteem.

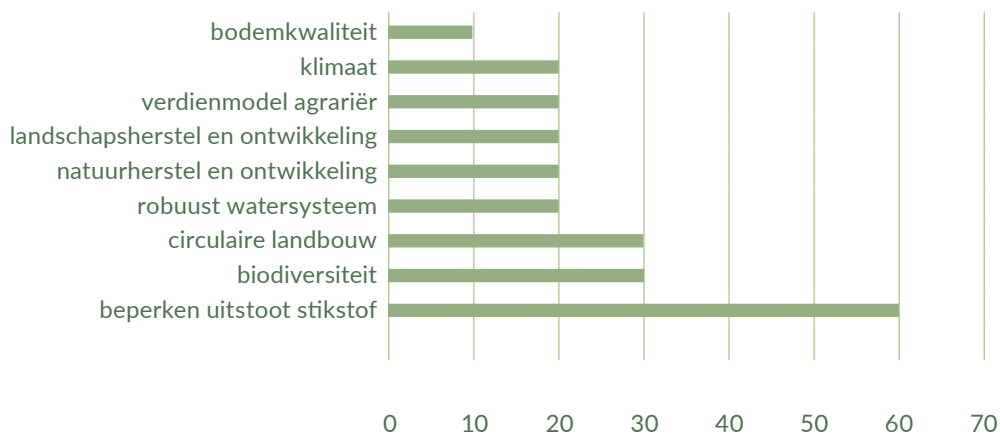

De volgende thema's zijn niet voorgekomen in de top 3 van TBO's:

- wijze van en balans voedselproductie;
- dierenwelzijn;
- reduceren broeikasgassen;
- waterkwaliteit;
- leefbaarheid landelijk gebied;
- leefbaarheid totale leefomgeving;
- klimaat;
- drinkwaterwinning;
- circulaire economie;
- omschakelen natuurinclusieve landbouw.

Samenwerkingspartners

Bij deze doelgroep komt het beperken van stikstofuitstoot als belangrijkste thema naar voren. Dit thema hangt sterk samen met natuur en landschap, biodiversiteit en klimaat. Een verandering in stikstofuitstoot zal namelijk ook effecten hebben op deze laatste drie genoemde thema's. Circulaire landbouw en biodiversiteit kennen ook een hoge prioritering.

Figuur 9: prioritering samenwerkingspartners

De volgende thema's zijn niet voorgekomen in de top 3 van samenwerkingspartners:

- wijze van en balans voedselproductie;
- dierenwelzijn;
- reduceren broeikasgassen;
- waterkwaliteit;
- leefbaarheid landelijk gebied;
- energietransitie;
- leefbaarheid totale leefomgeving;
- verlaging milieudruk;
- drinkwaterwinning;
- circulaire economie;
- omschakelen natuurinclusieve landbouw.

Kijk voor meer informatie op
WWW.DELANDBOUWERS.NL

